

Съчинения
на
М. С. Дринова

издава

Българската Академия на наукитѣ въ София

подъ редакцията на

Профес. В. Н. Златарски

Томъ III.

- I. Публицистични статии
- II. Служебни записки, наредби и разпоредби
- III. Критики, оцѣнки и отзиви
- IV. Поменици

София
Държавна Печатница
1915.

Тр у д о в е

на

М. С. Дринова

Съдържащи

I. Публицистични статии

II. Служебни записки, наредби и разпоредби

III. Критики, оцѣнки и отзиви

IV. Поменици

София

Държавна Печатница

1915.

Съдържание.

Отдѣлъ I.

Публицистични статии.

	Страници
1. Страхъ ли сѣ за народността ни фапариотитѣ и іезуититѣ . . .	3— 9
2. За сегашното Всемирно изложение въ Парижъ.	9— 12
3. Писмо до Българската интелигенція	13— 16
4. Българско литературно дружество	16— 18
5. Празника на Іоана Хуса въ Прагъ	18— 22
6. Тъснелѣтіето на народнитѣ Българскѣ черкви	22— 25
7. Болгарія накапунѣ ея погрома	25— 55

Отдѣлъ II.

Служебни записки, наредби и распоредби.

1. Българскитѣ църковенъ въпросъ въ свръзка съ Берлинскитѣ трактатъ	59— 65
2. Сборникъ, съдържащъ: 1. Приврѣменъ Уставъ за народнитѣ училища и тѣхнитѣ програми, 2. Приврѣменни правила за Реалнитѣ училища, тѣхната програма и штатове и 3. Програма на първитѣ два класса отъ класическа гимназія и нейнитѣ штатове	67— 98
3. Наредби и распореджания по отдѣла на Народното Просвѣщение и Духовнитѣ дѣла (Подробно съдържание вж. на стр. 101) . . .	99—140
4. Записка за дѣйността на приврѣменното русско управление въ България	141—161
5. Отговоръ на „Български гласъ“	161—164
6. Изработването на Българската Конституція	164—185

Притурки: 1. Писмо князя А. М. Дондукова-Корсакова и вопросы, приложенные къ нему, стр. 176—180, и 2. Отвѣтъ профессора Дринова на вопросы Императорскаго Коммиссара, князя А. М. Дондукова-Корсакова, касателно государственнаго устройства Болгарскаго Княжества, стр. 181—185.

Отдѣлъ III.

Критики, оцѣнки и отзиви.

1. Хуни ли сме? — По поводъ на „Історія българска съчинена отъ Гавриѣла Кръстьевича“, часть 1, Цариградъ, 1871	189—217
2. Още една отбрана на повобългарското азбуке заедно съ една поправка въ него (Отговоръ на г-на Кръстьевича, на „Училище“ и „Знание“)	217—225

3. Кирилъ и Методій, бѣлгарски просвѣтителѣ. Букурешъ, 1875 г., стр. 64. 225—228
4. F. Miklosich, Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen. II. Band. Stammbildungslehre. Wien, 1875. Стр. 504+XXIV. 229
5. F. Miklosich, Altslovenische Formenlehre in Paradigmen mit Texten aus glagolitischen Quellen. Wien, 1874. Стр. 96+XXXV. 228—229
6. V. Jagić, Archiv für slavische Philologie. Herausgegeben von — Berlin, 1875. 229—231
7. Стоякъ Новаковичъ, Бугарски Зборникъ, писанъ прошлаго вѣка народнимъ езикомъ. Въ Starine jugoslav. akad. VI. Zagreb 1874. 231—232
8. Князь М. Оболенскій, Нѣсколько словъ о первоначальной Русской лѣтописи. Москва, 1870. 232—233
9. Славянскій сборникъ. Петербургъ, 1875. 233—234
10. Этнографическая карта Славянскихъ народностей. Составленная М. Ф. Мирковичемъ, дополнения А. Ф. Риттихомъ. 3-е издан. Петербургъ, 1875. 234
11. К. Иречекъ, Българска История 234—246
12. Сообщения за новобългарския езикъ 246—248
13. Ѳ. Успенскій. Образование втораго болгарскаго царства. Одесса, 1879. 248—280
14. Нѣсколько замѣтокъ по поводу статьи г. В. Надлера: „Послѣдняя фаза восточнаго вопроса“ 280—286
- Отвѣтъ на отвѣтъ г. Надлера 286—291
15. И. В. Ягичъ, Образцы языка церковно-славянскаго по древнѣйшимъ памятникамъ глаголической и кирилловской письменности. С.-Петербургъ, 1882 292
16. По вопросу за буква ѣ 293—294
17. Нѣколко свѣти на слабодушный ми „послѣдователь“ 294—296
18. В. Качановскій, Памятники болгарскаго народнаго творчества. — Выпускъ 1-й: Сборникъ западно-болгарскихъ пѣсень С.-Петербурга, 1882 296—307
19. Три български грамоти въ единъ български отговоръ профессору Миклошичу 308—313
20. По поводу замѣчаній г. Сретковича на мою статью о говорѣ и обычаяхъ Дебрънъ 314—321
21. Нѣсколько поправокъ къ этнографическому очерку г. Драганова 321—324
22. Братя Шкорпилови, Паметници изъ Българско. Дѣлъ I, часть 1. „Тракия“. София, 1888 г. 324—329
23. Заявленіе болгарскихъ эмигрантовъ 330—334
24. А. Л. Дювернуа, Словарь болгарскаго языка по памятникамъ народной словесности и произведеніямъ новѣйшей печати. Москва, 1885—1889 335—384
25. D-r Antoni Kalina, Studyja nad historyją jęsyka bułgarskiego. Kraków, 1891 384—392
26. Отговоръ на правописниѣ въпроси. прѣдложени отъ редакцията на „Мисль“. 393—396
27. Найдентъ Геровъ, Рѣчникъ на бѣлгарскій языкъ съ тълкуваніе рѣчнѣи на бѣлгарски и русски. Частъ I, А. — Д. Пловдивъ, 1895 396—419
28. П. А. Сырку, Къ исторіи исправленій книгъ въ Болгаріи въ XIV вѣкѣ. Томъ I. Выпускъ 1-й. Время и жизнь патріарха Евѳимія Терновскаго. Спб., 1899. — Выпускъ 2-й. Литургическіе труды патріарха Евѳимія Терновскаго. Спб., 1890. 420—454

29. П. А. Сырку, Очерки изъ исторіи взаимныхъ отношеній болгаръ и сербовъ въ XIV—XVII вѣкахъ. Житіе св. Николая Софійскаго по единственной рукописи XVI в. Спб., 1901	Страницы 454—459
---	---------------------

Отдѣлъ IV.

П о м е н и ц и.

1. Споменъ за В. В. Макушева и за неговитѣ трудове по българската история	463—476
2. Споменъ за Ивана Сергѣевича Аксакова	476—489
3. Обзоръ ученой дѣятельности Н. М. Собѣстіанскаго	490—501
4. Нешо Бончовъ	501—504

П р и л о ж е н і я.

1. Успѣхи и задачи славяновѣдѣнія	505—519
2. Трудовѣтъ на М. С. Дриновъ въ хронологиченъ редъ	520—526
Показалець на собственитѣ имена	527—541
Печатни грѣшки	542

по-убъркано, нъ и бѣше положено на такава основа, която никога нѣмаше да ни оправи. Сега ние вървимъ добръ, и ако ни не „прѣсѣче мишка пжтъ“, то има надежда, че скоро ще се сдобиемъ съ едно общо правописание, до колко това е възможно, разбира се.

6. Да не вѣрва на г-на Х., когато той му казва, какво съмъ билъ рекълъ нѣкога си. И ако желае да се увѣри, до колко г-нъ Х. въ „филологическитѣ си бѣлѣжки“ изопачава мислитѣ ми, нека се потруди да прочете „отговорътъ ми Г-ну Мушаку“ (въ „Периодическо Списание“, [Браила] кн. 9-10) и членътъ „За новобългарското азбуке“ (Периодич. Списание, [Браила] кн. 2).

Харковъ, 19 мартъ 1882 год.

18. Владиміръ Качановскій. Памятники болгарскаго народнаго творчества. — Выпускъ 1-й: Сборникъ западно-болгарскихъ пѣсенъ съ словаремъ. С.-Петербургъ 1882 стр. VI + 598.)*

В. В. Качановскій, младъ русскіи славистъ, е вече обнародвалъ нѣколко любопитни за насъ трудове, отъ които най-важний е горѣзабелѣженный „Сборникъ западно-болгарскихъ пѣсенъ“. — Подъ названіето Западна България г. Качановскій разбира, освѣнъ Македония, още и западнитѣ окръжия на княжеството, а такожде [падналитѣ се на княжество (сега кралство) Сърбия по Берлинскія конгресъ] окръжи Пиротскій, Лесковскій и Вранскій. Названіето „Западна България“ не е нѣкой новъ терминъ: оно се срѣща и въ прѣкрасната повѣсть за прѣнесението мощитѣ на св. Иванъ Рилскій, която е съчинилъ единъ южнословѣнскій писателъ Владиславъ граматикъ още въ 1479 год. Въ тая повѣсть между друго четемъ, че „достохкальнѣиши отъць нашъ Юлиъ“ билъ прѣнесенъ по Божіе усмотрѣние „отъ прѣславнаго града Трънова и отъ земле Загорскыє въ того славытии мо-

*) Изъ „Периодическо Списание и Бълг. Книж. Дружество“ Сръдецъ, кн. IV (1883), стр. 143—153. — Вж. „Archiv für slav. Philologie“ Bd. VII (1884), S. 109—117, дѣто тая рецензія е много по-пълна. По-важнитѣ пасажи отъ нея ние прѣдаваме или въ [] въ текста, или подъ черта долу.

настъръ нже въ Рылскѣи пѣстыни, ако да и западныя пакы страны българскыѣ пришьствѣемъ его оскететсе и на лоуышма наздлютъ.“¹⁾

Въ сборникитѣ на Верковича („Народне песме Македонски Бугара“), на Миладиновци, Дозона, Чолакова, както и въ журналитѣ: „Български книжици“, „Период. Списание на Българското Книж. Дружество“, [и „Знание“ (въ Букурещъ)] и пр. има вече издадени доста много западно-български пѣсни, но между тѣхъ твърдѣ рѣдко се срѣщатъ такива паметници, 144 които да сѣ записани въ съпредѣлнитѣ съ сѣрбското племе български области. Прѣди двѣ-три години (1879, 1880) г. Качановски е ходилъ да пѣтува по тие малко изучени още области (Бѣлоградчикско, Берковско, Пиротско, Търнско, Врапско, Кюстендилско, Радомирско и пр.) и тамо е събралъ по-вечето отъ матернала, който е помѣстенъ въ неговий сборникъ. Въ тоя сборникъ който обнема по-вече отъ 600 страници, ние намѣрваме до 225 паметници отъ народната българска словесность [между тѣхъ повечето епически отъ значителна дължина]. Освѣнъ това, ние намѣрваме тукъ и единъ доста подробенъ членъ „за народнитѣ обичаи“ (стр. 1—21), сѣщо и доста дължки извлечения изъ нѣколко непознати български ръкописи, писани въ 17-й и 18-й вѣкъ. Прѣдѣлитѣ на настоящий нашъ членъ не ни позволяватъ да се пуцаме въ подробно оцѣнение на всичкото това богатство, — ние ще поговоримъ токо за нѣкои отъ пѣснитѣ на г-на Качановскаго.²⁾ Отъ тѣхъ особено внимание заслужаватъ нѣколко исторически пѣсни и прѣдания именно: една пѣсенъ за „царь Петаръ.“ каквато до сега не ни бѣше позната (№ 106: „Царь Петаръ свадба правеше“); двѣ пѣсни за царь „Ювапъ Шишманъ“ и за неговий войвода „лудото Гедпанъ“, или „лудата Гедия“ (№ № 109, 110);³⁾ една пѣсенъ и едно сказание за „царя Лсена“ (№ № 107, 108). Въ послѣднитѣ два паметника

¹⁾ Добро издание отъ тая повѣсть имаме въ „Гласник српског ученог друштва“ кн. V. Београд 1867, стр. 301. Въ Рилскій манастиръ се намѣрва отъ немъ единъ хубавъ старъ ръписъ, но който г. Качановски се е и запозналъ съ тона прѣкрасно произведение на Владислава Грамматика.

²⁾ Въ Archiv'a вм. тоя пасажъ четемъ: „По съдържание събранитѣ и издадени отъ г. Качановски народни пѣсни прѣдставятъ твърдѣ голѣмъ интересъ, часть отъ тѣхъ сѣ съвсѣмъ нови, до сега неизвѣстни, часть сѣ важни варианты къмъ отъ по-рано извѣстни текстове“ (стр. 109).

³⁾ Отъ тия пѣсни за царя Ивана Шишмана до сега ни бѣше познато само началото имъ. Глед. въ Миладиновий сборникъ № 58.

се говори за сѣщото стѣлкновение на царя Ясена съ Турцитѣ, което се въспѣва и въ обнародваната лани пѣсенъ отъ г. Каранова,¹⁾ но освѣнъ това тукъ (въ сказанието) се казва още, че царъ Ясенъ слѣдъ турското завоевание бѣгалъ въ Русия, и направилъ руский царъ „ристияниъ“, та „сега и Русия и България сѣ едно — Ристияниъ“. Пѣсенъта и сказанието за царя Ясена г. Качановский е записалъ въ Софійското окръжие, не далечъ отъ развалинитѣ на градъ

145 Урвичъ, дѣто спроти казванъето на тие паметници се е намѣрвала столицата на царя Ясена. Около Урвичкий мѣла-стиръ е записана и обнародваната отъ г-на Каранова пѣсенъ. Въ Софійското окръжие, именно въ с. Рило, сѣ записани и пѣснитѣ за царя Ивана Шишмана. Намъ се иска да вѣрваме, че всички тия народни прѣдания за стѣлкновението на царя Ясена и Ивана Шишмана съ Турцитѣ въ Софійско поле и около Урвичъ градъ се намѣрватъ въ нѣкаква свѣръзка съ еднолюбопитно прѣдание, което се срѣща въ Българската история на приснопаметнаго Паисия. Тукъ ние четемъ: „Въ некое копие или преводъ стари отъ превелигна того (Юанна Шишмана) обретається, како да не су могли Терновски господи и царъ Шишманъ стати противо Турци, и избегли изъ Терново и отъ Загоріе и отъ Стара Планина, и пришли въ градъ Средецъ или Софія: и ту застали некои тесни места покрай Искаръ река и по Витоша гора. Тако имеали помощъ отъ Сербія и отъ краля Вукашина и отъ охридски Болгари. И за седемъ лѣта седелъ царъ Шишманъ въ Средецъ, и воскрай Искаръ имеалъ манастиръ Урвичъ тверди градъ, и изоколо вода обходѣла. И тако съ мало воинство и Терновски велмужи ту преживели и крилися отъ Турци“.

Въ сборника на г-на Качановскаго намираме и еднолюбопитно сказание за покорението на България отъ Турцитѣ. Въ това сказание, което е записано въ Пиротский окръгъ, споменува се за нѣкой си български царъ Петъръ, когото турцитѣ пѣколко нѣти накарвали да прѣнася столи-

¹⁾ Въ Пловдивското периодическо списание „Наука“ 1881 год., кн. VI, 495—502. Тукъ г. Карановъ е приложилъ и доста подробно топографическо описание на мѣстността Урвичъ, която играе важна роля въ нашитѣ исторически прѣдания. Това любопитно описание ни дава възможность да оправимъ една грѣшка, която г. Качановски е допусналъ въ сказанието за царя Ясена, като е приелъ думата ведена („прѣвъ вода ведена“) за прилагателно име. Отъ обѣлжкитѣ на г. Каранова се види, че думата Ведена тукъ е собственно име.

цата си: изъ Видинъ въ Нишъ, а оттамъ — въ Пиротъ, послѣ въ Софія, а най-напоконъ въ мѣнастирътъ седемъ престолъ, който се намира край Искъръ, не далече отъ Софія. Възможно е, че ние тукъ имаме убъркана споменъ за покорението на западна България отъ Византийцитѣ въ 1041 г. и че подъ българскій царъ Петъръ тукъ се разумѣва царъ Петъръ Делянъ, ръководителъ на онова знаменито народно движение, което се захванъ на долж Морава, а отъ тамъ съ изумителна бързина се распространи прѣзъ Нишъ, Софія и Скопие по цѣла Македония. Мѣнастирътъ седемъ престолъ, който се споменува въ сказанието, за което ни е речъта, е построенъ отъ брата на Петра Деляна, Георгия, „който тамъ 146 и почива.“¹⁾ Това обстоятелство, види се, е спомогнъло за да се уварди между народа ни споменъ за толко отдавнашни събития, споменъ, която прѣзъ такво дълго врѣме се е затъмнила и убъркала.

Между историческитѣ пѣсни на г-на Качановскаго особна важность иматъ двѣ пѣсни за Момчила юнака: въ една отъ тѣхъ, [която по-добрѣ се е запазила] (№ 183), се разказва, какъ „Реля Крилатица“ сполучилъ да погуби Момчила съ помощта на неговата невѣрна жена. въ другата (№ 182) се говори, какъ Момчиловата жена искала да погуби мъжа си съ помощта на нѣкого си църна Арапина, който билъ прѣдводителъ на три хиляди Турци. По съдържанието си втората отъ тие пѣсни прилича на първата, но тя се свършава нѣкакъ-си неестественно: отъ нежъ излиза, че Момчило сполучилъ „да обори до три хиляди Турци“ заедно съ църний Арапинъ и да се спаси отъ тѣхъ, макаръ че неговото „хитро и опако любе“ ў врѣме взело всичкитѣ потребни мѣрки, каквото това спасение да бжде невъзможно. Ние не се съмнѣваме, че и тая пѣсенъ се е свършила съ смъртъта на Момчило, но окончанieto ѝ е прѣправено отъ нѣкой, види се, неискусенъ пѣвецъ, комуто не се е ревнъло погубванъето на такъвъ „добъръ юнакъ“ чрѣзъ женска хитрость. Намъ до сега бѣше позната само една подобна пѣсенъ за смъртъта на Момчила („Момчулъ войвода“ въ сборника на братия Миладиновци № 105); въ нежъ се казва, че Момчило погинълъ не отъ „Реля Крилатица“ и не отъ „Църний Арапинъ“, но отъ „царъ Коста-

¹⁾ Захаріевъ: „Описаніе на Т.-Пазарджиската каза“. Стр. 54, 55.

динъ изъ Стамбола града“. Нѣма съмнѣние, че во вситѣ тие български пѣсни, които могатъ да се смятатъ като различни варианти отъ една пѣсень, ние имаме споменъ за геройската смъртъ на познатий български войвода Момчило, владѣнията на когото сж се намирали въ южната частъ на Родопскитѣ
147 гори, близо до владѣнията на „Протосеаста Хреля“ (Реля Крплатица, шестокрила), възстановителя на Рилский мѣнастирь въ 1335 г. Както е познато, Момчило е паднълъ въ отчаянната си битка съ Иоанна Кантакузена и неговий турски съюзникъ Умуръ-бегъ при градътъ Периторъ (Περθεώριον), който се е намиралъ при Лагоский заливъ отъ Архипелага.¹⁾ Тая битва, която е ставала въ 1345 г., подробно е описана отъ Иоанна Кантакузена въ неговитѣ мемуари, дѣто срѣщаме извѣстия, удивителни по своята гармония съ нѣкои подробности въ пѣснитѣ, за които ни е речъта. Отъ тука, както и отъ други нѣкои обстоятелства се види, че българскитѣ пѣсни за смъртъта на Момчило сж извадени най-скоро слѣдъ 1345 г. и че въ тѣхъ ние имаме много стари паметници отъ на-
148 родний ни епосъ, по-стари отъ пѣснитѣ за царя Ясень, царя Шишмана, Марка Кралевича и пр. Но не е само голѣмата древность на пѣснитѣ за Момчила, която ни на-кара да поговоримъ за тѣхъ по-подробно: тие пѣсни сж важни и по това, дѣто хвъргатъ свѣтлина на нѣкои тъмни, но много любопитни точки въ историята на южно-словѣнскый епосъ, който и до сега остава неразработенъ. Между сърбскитѣ епически пѣсни има една, въ която се воспѣва коварното убийство на Момчила войвода, който билъ живѣлъ въ Херцеговина „у биѣломе граду Пирлитуру према Дормитору“. Това убийство извършилъ ужъ краль Вукашинъ съ помощта на Момчиловата жена. Тая пѣсень се счита за една отъ най-знаменититѣ сърбски пѣсни, „самое поэтическое преданіе народной сербской поэзи“.²⁾ Тя е обнародвана въ сборника на Вука Караджича (II, № 25). Ние сега не се съмнѣваме, че тая наистина прѣкрасна сърбска пѣсень е произлѣзла отъ българскитѣ пѣсни за смъртъта на Момчило. Както по главното си съдържание (мотивъ), така и по главнитѣ си подроб-

¹⁾ Глед. членътъ отъ г. Пречека за патуванъето на Бертраидона. въ „Период. Списание на Българското Книж. Дружество“ 1882. Ки. III, стр. 70.

²⁾ Гильфердингъ: „Повѣдка по Герцеговинѣ, Босни и Старой Сербіи“ Слб. 1859 г., стр. 335—341.

ности, тя напълно се посрѣща съ обнародванната отъ г-на Качановскаго пѣсень подъ № 183. Нѣкои отъ подробноститѣ ѝ, които не се намиратъ въ последнята, срѣщатъ се въ другитѣ два български варианта (Качановскій № 132, Милад. № 105). Отъ българскитѣ пѣсни за Момчило сърбската съществено се отличава токо по слѣдующитѣ двѣ особености, които нѣматъ никакво реално основание, но сж любопитни по това, че ни показватъ, какъ сърбскитѣ пѣвци сж постѣпяли съ пѣсенний материалъ, който имъ е билъ донесенъ изъ България. Ето какви сж тие особености:

1. Историческитѣ врагове и убийци Момчилови, Иоаниъ Кантакузенъ и Умуръ-бегъ, които и до сега доста вѣрно обозначаватъ българскитѣ пѣсни, като наричатъ Кантакузена „царъ Костадинъ отъ Стамбола града“ (Милад. № 105), а Анадолията Умуръ-бега „цѣрний арапинъ“ (Качановскій № 182), тие, така да кажемъ, истински убийци Момчилови сърбскитѣ пѣвци сж замѣнили съ краля Вукашина, който не е ималъ никаква намѣса въ битвата при г. Периторъ, дѣто погина Момчило. Въ 1345, когато е ставала тая битва, 149¹ Вукашинъ не само не бѣше краль, но не бѣше още и твърдѣ голѣмъ чловѣкъ: шесть годинъ слѣдъ тая битва, именно въ 1351 г. ние го срѣщаме, като „писаръ царскаго собора“. 1) По всичко се види, че сърбскитѣ пѣвци тенденциозно сж приписали Вукашину коварното убийство на добрий юнакъ Момчило, както тенденциозно му приписватъ и убийството на царя Уроша, който споредъ новитѣ издирвания на нѣкои сърбски учени (Руварацъ, Новаковичъ) несъмнѣнно се е поминалъ слѣдъ смъртта на Вукашина.

2. Градътъ Периторъ, при който е загинялъ Момчило и който се е намиралъ при Архипелага, сърбскитѣ пѣвци сж убъркали съ Пирлиторъ „према Дормитору“ въ Херцеговина. По тоя начинъ и всичкото съдържание на пѣсенята за Момчиловата смъртъ тѣ сж свързали съ херцеговинскій „Пирлиторъ према Дормитору“. Това име е дало поводъ да украсятъ Момчиловата пѣсень съ едно описание на южно-херцеговинската природа, описание толко хубаво, щото покойний Гилфердингъ

¹⁾ [Miklosich, Monumenta Serbica, 152].

твърдѣ сполучливо го е нарекълъ „лучшій цвѣтокъ среб-
скаго эпоса.“¹⁾

За Марка Кралевича въ сборника на г-на Качановскаго намираме 52 пѣсни. Тѣ съдържатъ въ себе си доста много новѣ твърдѣ важенъ материалъ, съ който до нѣйдѣ ще може вече да се рѣши въпроса за, така да кажемъ, историколитературното отношение между сърбскитѣ и български Марковски пѣсни.²⁾

- 150 Между другитѣ стари исторически пѣсни на г-на Качановскаго ние намѣтваме: една пѣсенъ за Могленскій кралъ, три пѣсни за царя Костадинъ, подъ когото, види се, се разумѣва приятелъ на Марка Кралевича, Костадинъ бегъ, една пѣсенъ за Мисирскій кралъ, която прилича на Миладиновската пѣсенъ „кралъ Шипманъ и кралъ Латинъ“ (№ 57 сравн. и въ сборника на г. Безсонова № 5); четири пѣсни за Косовската битва и пр.³⁾

¹⁾ Въ познатитѣ сега български пѣсни за смъртъта на Момчило не се споменува името на града Периторъ. Но може да се мисли, че то се е споменувало въ оъзи старъ и безъ съмнѣние по-пълень български текстъ, отъ който сж се ползували съставителетѣ на сърбската пѣсенъ. Сърбскитѣ пѣвци сж могли да се научатъ за това име и изъ сърбскитѣ кратки лѣтописи, въ които срѣщаме и такви не твърдѣ вѣрни белѣжки: „въ лѣто 6869 погыбѣ Момчило Периторски“... „Уби царь Отманъ храбраго Момчила и приими Периторъ“. Ягичъ: „Serbische Annalistik“ 94. Шафарикъ: „Památky“ и пр. 74.

²⁾ Въ Archiv' а вмѣсто тоя пасажъ четемъ: „Къмъ Марко Кралевича се отнасятъ въ изданието на Качановски не по-малко отъ 52 пѣсни (№ № 124—174, 178—197), обаче има главно варианти къмъ извѣстни вече пѣсни съ заслуживаща внимание нова подробностъ, които би могла да бѣде съ значение за въпроса относно произхода и разширението на народнитѣ пѣсни (ср. Archiv, VI, 241—242. Русск. филол. вѣстникъ 1882, № 3, стр. 25—29). Бѣдашитѣ изслѣдвачи ще обърнатъ внимание главно върху № 196 (впрочемъ една твърдѣ тъмна версия), дѣто става дума за една школа на пѣвци въ Битоля, недалечъ отъ Прилѣпъ (седалището на Марка)“ (стр. 112).

³⁾ Въ Archiv' а вмѣсто тоя пасажъ четемъ: „Пѣсенъта за свадбата на краля Мисирски“ (№ 119) не принадлежи къмъ неизвѣстнитѣ исторически народни пѣсни, както мисли г. Качановски (Предговоръ, стр. V, VI), напротивъ тя е откопѣ вече извѣстна по два у Безсонова (№ 5) и Миладинови (№ 57) изддени текста: вариантътъ на г. Качановски е заблѣжителень по това, че той по-подробно е завазень и съдържа много допирни точки съ сърбскитѣ народни пѣсни „за свадбата на Душана“ (Караджичъ II, № 29, ср. сжшо № 79, 92), (стр. 112).

„Отъ другитѣ народни пѣсни съ историческо съдържание въ тоя сборникъ заслужаватъ да се изтъкнатъ № 118—118, дѣто става дума за единъ царъ Костадинъ, който по нѣкои черти напомня за Костадинъ-бегъ, чийто земи, находящи се въ сѣверна Македония, сж били извѣстни още въ XV вѣкъ подъ името „Земи Костадина“. Достойна за внимание е още пѣсенъта № 11 (ср. у Дозона № 39), чийто основна мисль напомня за знаменитата сръбска народна пѣсня „Зиданије Раванице“ (стр. 112).

„Сжшо отъ Косовския цикълъ четири пѣсни се намиратъ въ книгата на Качановски (№ 175—178); отъ тѣхъ една, № 177, била записана по думитѣ на единъ слѣпецъ, Никола Млечановъ, въ Дунница, съдържа 601 стихъ и предъ-

Стари и любозитни паметници срѣщаме и между пѣснитѣ, които г. Качановски нарича митически, апокрифически [по-нататѣкъ пѣсни „на опрѣдѣлени празници прѣзъ годината“, „отъ сѣмейния животъ“] и пр. Ние тукъ си позволяваме да се позапремъ токо на една отъ тѣхъ [№ 48], въ която се говори за пѣтуванъето на единъ умрѣлъ чловѣкъ, по име Лазаръ. Сжщо такъва пѣсенъ иматъ и Сърбетѣ, па освѣнъ тѣхъ още и Гърцитѣ, и Албанцитѣ. Отъ нея до сега ни бѣхъ познати четири български варианти, отъ които единъ е обнародванъ въ „Български Книжици“ (1860 февруарий, стр. 169—170), другъ — въ Миладиновский сборникъ (№ 200), трети — въ сборника на Дозона (стр. 130—133, 319—321), а четвъртий, — който за жалость не е цѣлъ, обнародва прѣди нѣколко врѣме г. Н. Поповъ въ „Период. Списание на Бѣлг. Книж. Дружество“ (1882, № 2, 162—163). Съ литературната история на тая, види се, много стара пѣсенъ сж се занимавали нѣколко учени мжже (Дозонъ, Сатасъ, Легранъ, а въ послѣднѣо врѣме Воллиеръ [Archiv, VI. 260—269]), но все още не е рѣшено добръ, дѣ се е появила тя най-напрѣдъ: у Гърцитѣ ли и Албанцитѣ, или у Българетѣ и Сърбитѣ. Въ обнародвания сега отъ г-на Качановскаго вариантъ ние намѣрваме нѣколко подробности, които, може би, ще спомогнатъ за правилното рѣшенне на речений любозитенъ въпросъ. Намъ се чини, че бжджцитѣ изслѣдователи ще обърнатъ особно вни- 151 мание между друго и на това, дѣто въ варианта на г-на Качановскаго странствуващия мъртвецъ се нарича Лазаръ. Така се нарича тоя мъртвецъ и въ варианта, който е обнародванъ въ „Българскитѣ Книжици“. Въ гърцко-албанскитѣ варианти

ставя, споредъ възгледа на издателя, „цѣла епопея“ за Косовската битка. Обаче въ тая „епопея“, върху която възгледътъ на Павича би могълъ да търси подкрѣпа, ние не виждаме нищо друго, освѣнъ една доста несрѣчно съставена компилация отъ нѣколко сръбски народни пѣсни, една компилация, която вѣроятно е направена отъ самаго Млечановъ, който се е много скиталъ по свѣта и много знае. Ние не се съмнѣваме сжщо, че ако тоя човѣкъ да не е „бързалъ да потегли по-нататѣкъ съ другаритѣ си“ (ср. забѣлжката на г. Качановски на стр. 341) и г. Качановски да бѣше се въоръжилъ съ нужното търпение да запише всичко, то „епопеята“ за Косовската битка щѣше да се свърже не вече съ освобождението на сърбитѣ отъ турцитѣ (както е сега случаятъ), а вѣроятно щѣше да прибави нѣкои дѣяния на краля Милана! За насъ е интересенъ № 177, сжщо № 175, 176, 178, като илюстрация на това, какъ нѣкоп сръбски народни пѣсни циркулиратъ въ България и на какви прѣправки тѣ се подлагатъ. Къмъ такива замѣтвания принадлежатъ и вариантитѣ № 120, 121 на знаменитата сръбска народна пѣсня за пострѣйката на крѣнѣността Скутари. Истински български пѣсни, които не сж само копии на казанитѣ сръбски, прѣнасятъ мотива за пострѣйката на крѣнѣността или на нѣкое друго строително прѣдприятие, съ привасане на човѣшки жертви, върху други мѣстности, други личности, и сж изобщо иначе запазени“ (стр. 112—113).

той е нареченъ Константинъ, както е нареченъ и въ варианта на г-на Н. Попова, [а у Дозона — Димитрий].¹⁾

Отъ изложенитѣ до тукъ белѣжки читателѣтъ ни, на-
даме се, ще разберѣтъ, колко е важенъ по съдържанието си
сборникътъ на г-на Качановскаго. Жално е само, че доста
много отъ пѣснитѣ сѣ продиктувани (казани) на почтенний
имъ записвачъ съ различни пропусканія, които по нѣкога
затѣмняватъ съдържанието. Въ свѣрка съ тоя недостатѣкъ
ние тукъ намираме и другъ единъ недостатѣкъ, който състои
въ това, че въ по-вечето отъ пѣснитѣ на г-на Качановскаго
не е упазенъ добръ размѣрътъ имъ [ср. напр. № 43 пѣсенята
за св. Иванъ Рилски]. Тоя недостатѣкъ обаче се срѣща, дѣ
по-вече, дѣ по-малко, и въ другитѣ издадени до сега сбор-
ници отъ български пѣсни. Той е породилъ много криво-
мѣние за въикашпата страна на нашата народна поезия,
за която, напримѣръ, Дозонъ е казалъ, че тя се отличава
отъ сѣрбската съ *l'extrême irregularité de la versification*.²⁾
Ние наричаме това мѣние много криво, защото сме имали
случай да се увѣримъ, че българскитѣ народни пѣсни по
правилността на размѣра си никакъ не сѣ по-долни отъ
сѣрбскитѣ. И ако по-вечето отъ обнародваннитѣ до сега наши
пѣсни кѣцатъ отъ къмъ тая страна, то това е произлѣзло
отъ голѣмитѣ мѣнотии, съ които е свѣрзано вѣрното за-
писване на таки народни паметници. По-вечето отъ запи-
свачитѣ на обнародванитѣ до сега български пѣсни не сѣ
се грижили между друго и за това, че народни пѣсни
трѣбва да се взиматъ отъ устата на добри и искусни пѣсно-
пойци и пѣснопойки, съ други думи да кажемъ, не сѣ се

¹⁾ Въ Archiv'а по-нататѣкъ продължава: „Обаче началото на пѣсенята у Качановски не стои въ свѣрка съ слѣдвация разказъ, очевидно, затова, защото слѣдъ стихъ 19 има блѣзна. Също така пѣсенята № 23 „Конь Вироговъ“ (= вихроговъ) опережаеъ солнце“ допуца слѣдъ стихъ 5 една значителна блѣзна. ср. по-добръ записания варвантъ у Безсонова № 63. Поради такива блѣзни и развадения на текста смисълътъ на нѣкои пѣсни е тъменъ и мъчно разбираемъ. Ако г. Качановски бѣше послѣдвалъ извѣстия примѣръ на Караджича и при опрѣдѣленитѣ за издание пѣсни бѣше се отнесълъ съ малко по-голѣма строгость къмъ критически прѣгледъ, то неговото издание щѣше да спечели значи-
телно по стойность“ (стр. 113 - 114).

²⁾ Dozon: „Chansons populaires Bulgares“ р. XXIII. Подобно мѣние прѣди Дозона е изказалъ и П. А. Безсоновъ. Глед. въ неговий Сборникъ членъгъ: „Епосъ Сербскій и Болгарскій“ стр. 133—134. Трѣбва да забелѣжимъ обаче, че г. Безсоновъ се изказва така само за источно-българскитѣ пѣсни. „Пѣсни, идущія изъ западной Болгаріи, забѣлѣзва той, сколько замѣтили мы, какъ-то устроены въ своемъ вѣншемъ складѣ“.

грижили да пробиратъ пѣвцитѣ, между които често се срѣщатъ и лоши пѣвци. Такиви лоши пѣвци се срѣщатъ и у Сърбетѣ, както свидѣтельствува Вукъ Караджичъ, който тѣхъ 152 е прѣзиралъ и избѣгвалъ, а се е старалъ да записва само отъ искусни въ пѣянъето мъже и жени. Та че и отъ пѣснитѣ, що е записвалъ отъ такива избрани пѣвци, Караджичъ се е старалъ да обнародва токо най-добри сполученитѣ варианти. Отъ-това неговий сборникъ е излѣзълъ такъвъ, дѣто му се свѣтъ чуди. Като показваме на тоя недостатъкъ въ сборника, за който пишемъ настоящий си членъ, ние чрѣзъ това ни най-малко не желаемъ да укоряваме почтенний съставителъ на тоя сборникъ, особено като знаемъ, че той е можилъ да издѣли твърдѣ братко врѣме (нѣколко мѣсеци) за путуванье по българскитѣ области, въ които е събралъ пѣснитѣ си и които е видвалъ за пръвъ пътъ.

При събиранъето на пѣснитѣ си г. Качановски особно се е грижилъ да уварди особеноститѣ на езика имъ, каквото тѣ да служатъ като материалъ за запозванье съ оние западно-български говори, които още малко сж познати. Тая трудна задача намъ се види извършена доста сполучливо: има само нѣколко нѣща, които изискватъ разяснение, именно. При плавнитѣ букви *л*, *р* г. Качановски твърдѣ често смѣсва гласнитѣ *з*, *в*, *ы*, *е*. И това смѣсване съгледваме да става не само въ една и тая пѣсень, но още въ една и сжщата дума. На примѣръ: въ пѣсеньта № 4, която е записана въ Дупница, глаголь кърсти, веднѣжъ е написанъ така, сиречь съ *в*, четири пѣти кърсти (се *е*), а три пѣти кърсти. Въ пѣсеньта № 46, която е записана въ Радомиръ, срѣщаме: „два бърза ангела“, а слѣдъ осемъ реда: два берза ангела“. Въ пѣсень № 29, изъ Трънскій окръгъ, намѣрваме — зѣлву и зелву: „Сна (снѣха) зелву за зѣлву не знае“. Така размѣсено сж писани и въ други случаи, на примѣръ, въ пѣснитѣ, които сж записани въ Радомиръ отъ едно и сжщото лице намѣрваме: два пѣти „мышѣи деца“, (№ 127), а два пѣти — „мышко дете“ (№ 82). Отъ многобройнитѣ смѣшения на *з* съ *ы* се види, че г. Качановски чрѣзъ буквата *ы* изображава тѣпъ звукъ, който ние въ писменний си езикъ пишемъ съ *ж* или съ *з*. Но въ такъвъ случай намъ се види чудно, като срѣщаме *ы* на мѣсто *и* въ окончанията на думитѣ, особено въ глаголитѣ окончания, на примѣръ, въ пѣсень № 4: кърсти,

153 керстышь; въ нѣколко Радомирски пѣсни: ойды, изведы, яны (яхни), роды и пр.¹⁾ Друга една непослѣдователность, която г. Качановски такожде е оставилъ безъ обяснение, срѣщаме въ замѣнитѣ на старий звукъ ж. На мѣстото на тоя звукъ въ кореннитѣ слогове ние тукъ намираме нѣкога а, нѣкога ы, нѣкога у; на примѣръ: въ нѣкои пѣсни, записани въ Берковско отъ едно и сѣщото лице, срѣщаме: патъ (пжтъ), мажѣ (мжжие), кыща (кжща), гысти (гжсти), буде (бжде).

Въ края на сборника е приложенъ словарь. Както въ него, така и въ текста на пѣснитѣ срѣщатъ се думи, които не сж добръ разбрани и истълкувани. На тие погрѣшки ние нѣма да се запираме,²⁾ защото не се стѣнѣваме, че г-нъ Кача-

¹⁾ Въ Archiv' а се чете още: „До сега ние знаехме, че въ сѣверо-западнитѣ говори на българския езикъ се особено прѣдпочита тъмния звукъ (ср. Период. списание, браилско издание, кн. XI—XII, стр. 176 забѣл. 2.). Каквото е тамъ казано относно кратовския говоръ, ние го отнасяме възъ основа на прѣдлежащитѣ ни данни и къмъ пиротския и вранския говоръ) и че въ нѣкои думи звукътъ и се чува тъмно, приблизително като едно кратко изговорено ы, напр., думата един се изговори едън (ср. срѣб. један, слов. ед'н), ала и въ флексията се изговаря и като ы, т. е. като единъ силно-тъменъ звукъ, що досега никой не бѣ забѣлѣзълъ, на не е и вѣроятно. Затова още повече издательствѣ бѣше длъженъ да обоснове или поне да обясни своето употрѣбление на ы“.. (Стр. 115 и забѣл. 1).

²⁾ Въ Archiv' а четемъ слѣдното: „Въ края на книгата се дава единъ словарь, съ който г. Качановски искалъ не само да облегчи за рускитѣ читатели четенето на пѣснитѣ, но сжщо и да даде единъ опитъ за планирания отъ него-български рѣчникъ. Ние намѣрихме както въ словаря, тъй и на извѣстни мѣста въ текста нѣкои недоразумѣния, ксито трѣба да се изправятъ. Напр. стр. 90, ст. 11 гласи: „Болеглава ме загуби“, тукъ въ „Болеглава“ погрѣшно сж съединени двѣ думи въ една: боле (старослав. боліе) и глава, вѣроятно, трѣба и ми да гласи вмѣсто ме, тъй че, споредъ нашето схващане, цѣлиятъ стихъ гласи: „боле глава ми загуби“ (т. е. по-добръ е, щото ти да ми унищожить главата).—Стр. 115, ст. 33: „стори се орелъ Таликна“, прѣдполаганото собствено име „Таликна“ е погрѣшно поставено отъ съединит. частица та (и) и глг. ликна (3. лич. един. аор. ликижъ вм. литижъ отъ гл. летѣти) и естествено трѣба да се изправи по тоя начинъ (ср. стр. 340: „та си литнаше презъ деветъ планине“, „та си литну какъ вѣтрокъ“, стр. 82: „да прилитамъ презъ Дунава“).—Стр. 120, ст. 47: „керезъ те да ги искарашь“ (и. т. ст. 63), тукъ г. Качановски направилъ отъ турската дума кересте (стронителенъ материалъ) двѣ думи: керезъ и те и керезъ сравнява съ рус. черезъ (ср. въ словаря).—На стр. 299, ст. 86: „Да се сетимъ за младнѣтъ вака-тъ“, тукъ сж образувани отъ турската дума вакатъ (врѣме) двѣ думи: вака и тѣ.—На стр. 377, ст. 99: „личъ балича по стамбола града“ трѣба да се чете: „личба лича“ (= личать), ср. паралелни мѣста у Миладиновци: личба личить цара мират-бега . . . личба личить низъ града стамбола (стр. 180) или п. т. 255: личба личила више гъркина. Цѣлиятъ изразъ се срѣща и въ сръбския езикъ.—На стр. 489, ст. 30, 32, 34: „подъ китію сосъ черна мониста—подъ китію (сосъ) жълте желтице—подъ китію сосъ кара грошове“, изобщо подъ китію трѣба да се взмѣни въ съвсѣмъ понятното подкити ю. — Формитѣ на мѣстоимението ми, ти (dativas ethicus) г. Качановски отдѣля съ прѣципателенъ знакъ, между това обаче той свързва спомагателния глаголъ е (= есть) съ това мѣстоимение въ една съвсѣмъ безсмислена дума, като напр., стр. 444, ст. 40, 41 :

новски и самъ ще ги забелѣжи и изправи, като се опознае добрѣ съ всичкитѣ тъпкости на народний ни езикъ. А за такво запознаване той вече има възможность. Намъ ни е драго, дѣто можемъ да извѣстимъ читателѣтъ си, че руската Императорска „Академія Наукъ“ и руското министерство на народното просвѣщение сж вече дали г-ну Качановскому срѣдства за да направи второ пътуване по българскитѣ землѣ съ цѣль да събира още пометници отъ народната българска словесность и градиво за подробенъ български словарь. До колкото знаемъ, младий руски славистъ скоро вече ще пристигне въ България, дѣто тоя пътъ ще се помае по-вече отъ година врѣме.

Харьковъ, Декемврий 1882.

М. Дриновъ.

„пушки тѣ вода наспило, пожи тѣ коня закавило,“ тукъ, разбира се, трѣба да се пише „пушки ти е“, „ножи ти е“. — Най-сетѣ любимиятъ въ българския, както и въ сѣрбския народенъ стихъ изразъ: тио (т. е. тихо) говори, по тио (= по-тихо) говори, г. Качановски съвсѣмъ погрѣшно разбралъ и безсмислено изразилъ: „ти оговори“ и „по ти оговори,“ или „поти оговори“!

Сжщо въ словаря азъ забѣлѣзахъ погрѣшни обяснения, главно въ турскитѣ чужди думи, които минавамъ мимо, а само слѣднитѣ четири случая бихъ изправилъ:

а) Бечви на стр. 529 би трѣбало да означава, споредъ схващането на Качановски, бочки (бъчи), противъ което вече говори общиятъ смисълъ, думата се срѣща въ непосредна свръзка съ гати (гачи, гащи, сѣб. гаће):

Бечви-те ти се на страна (? по-скоро насрани)
Тати-те ти се посрани.

Думата бечви (въ формата бичвъ) въ свръзка съ гати (въ фор. гачъ) ни се е срѣщала въ езика на моллизкитѣ славяни, които се присмиватъ на съседитѣ си, албанци: „ямъе напри (= напѣлъ) бичвъ, пакъ та гачъ“. Думата е много отдавна извѣстна въ сѣрбо-хърватския езикъ (ср. Караджичъ п. д. бјечва), тя означава „чорапи“ (ital. calza, calzetta).

б) Думата „поверщантъ“, която въ словаря е прѣддена съ причастieto „възвращающійся“ ние разбираме като съществ. ср. р. съ членъ: поверщане-то (или поверщанъ-та).

в) Думата „пращка“ (въ източ. България се изговаря прѣчка или прѣчка) означава не пучокъ, а клонъ, пѣръть, свѣрзва се негли съ старослов. прѣтъ.

г) Думата „стѣркъ“ означава, споредъ Качановски, анстъ, обаче при-мѣра, на който той се позива, за да подкрѣпи това значение, съвсѣмъ противорѣчи („три стѣрка босилекъ“, стр. 71) и не оставя никакво съмнѣние, че думата е идентична съ сѣрбската стѣрук.

Било би излишне тукъ да изтъкваме, че всички тѣя възражения противъ отдѣлности не могатъ да намалѣтъ голѣмата заслуга на самото издание (стр. 115—117).